

УДК 378.147

ВИМОГИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СВІТЛІ РЕФОРМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Іваненко С. М.

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
swetlaiw@ukr.net*

У статті йдеться про критику Болонського процесу в Німеччині і в Україні, невідповідність українських реформ в галузі вищої школи вимогам ринку праці, порушення засадничих положень Болонського процесу, невідповідність кількості аудиторних занять вимогам якісного навчання майбутнього фахівця з іноземної мови, за якої не спрацьовує жодна сучасна методика викладання іноземної мови.

Ключові слова: *Болонський процес, викладання іноземної мови, інновативність та гуманізм знання, німецька мова як друга іноземна мова і як друга спеціальність.*

В статье речь идет о критике Болонского процесса в Германии и в Украине, несоответствии украинских реформ в области высшей школы требованиям рынка труда, нарушениях основоположных принципов Болонского процесса, несоответствии количества аудиторных занятий требованию качественного обучения будущего специалиста по иностранному языку, при котором не срабатывает ни одна методика преподавания иностранного языка.

Ключевые слова: *Болонский процесс, преподавание иностранного языка, инновативность и гуманизм знания, немецкий язык как второй иностранный язык и как вторая специальность.*

The article deals with the criticism of Bologna process in Germany and in Ukraine, the irrelevance of the Ukrainian reforms of the higher school to the requirements of the employee market, disruption of the original Bologna principles, the discrepancy of the amount of studying hours to the demands of qualified foreign languages specialists training, at which any foreign language teaching methodology fails.

Keywords: *Bologna process, foreign language teaching, knowledge innovation and humanism, German as the second foreign language and as the subsidiary subject.*

Спільний процес в освітнянському житті, в якому знаходиться вся Європа і Україна також – це Болонський процес. За останні роки багато було зроблено в цьому напрямку, але стали очевидними і певні прорахунки. Працюючи на перспективу, а вища школа завжди працює на майбутнє, потрібно швидко й ефективно усувати недоліки цього процесу і рухатися в напрямку до позитивних результатів.

Для системи освіти України показовим є досвід насамперед Німеччини у цій царині знання, тому що історично так склалося, що система освіти в Україні, як складової системи освіти бувшого Радянського Союзу, формувалася на засадах системи освіти Німеччини. Тепер, коли Німеччина

реформує свої структурні елементи освіти в межах Болонського процесу, для нас цей досвід неоціненний завдяки тому, що Федеративна Республіка Німеччина як країна з потужною економікою може вкладати і вкладає незрівнянно більше коштів у реформи, ніж Україна, але при цьому здійснює повний контроль над доцільністю використання цих коштів і ефективністю їх застосування.

Критика реформ у Німеччині стосується насамперед того, що у зв'язку з введенням кредитно-модульної системи в університетах країни, напр. збільшилась кількість екзаменів: студенти-економісти здають у середньому за період навчання на бакалавра по 50-60 екзаменів. І постало питання, чи це добре? За здачею і прийманням екзаменів забувають про сутнісні речі навчання в університеті, практично йде перевірка уміння презентувати набутий обсяг знання (більшою мірою інформативного) в письмовій формі.

Критики також наголошують, що метою Болонського процесу було приведення у відповідність навчання у вищій школі до викликів ринку праці. Випускник вузу завдяки своїй фаховій компетентності має настільки відповідати запитам ринку праці, що робота за фахом стає реальністю одразу ж по завершенню освіти у вищому навчальному закладі. Тут не постає питання, наскільки вправно він може здавати письмові екзамени. А як за Гумбольдтом [2, с. 44]: випускники університету мають бути в змозі дати оцінку явищу, бути відповідальними, принциповими, уміти раціонально думати, мати чутливе серце, наводити лад у справах, бачити різницю, уміти чітко і ясно висловлювати свої думки і змінювати світ, і ці якості їм потрібно самим виробити під час навчання, якому притаманний дослідницький характер. При цьому мають бути сформовані і напрацьовані методи і методики впевненого самостійного опрацювання потоку інформації.

Незважаючи на непевні умови життя випускникам потрібно вміти діяти раціонально. Дітер Ленцен як віце-президент Співки ректорів Німеччини наголошує на тому, що випускники мають бути озброєні так званім «стабільним усвідомленням про нестабільність» [3 с. 60]. І діяти, і давати оцінку вони мають на основі отриманих знань, а аналізувати і корегувати свою поведінку відповідно до наукового аналізу ситуації.

Інновативність знання – це також один з постулатів Болонського процесу. Але при цьому необхідно не забувати, що нове складається на 95% з відомого, а інспірація становить тільки 5%. Стосовно вищої школи йдеться про підростаюче покоління університетських викладачів. Залучати до викладання у вищій школі потрібно людей, спроможних творити інновації, тобто науково обґрунтовану новизну. Це мають бути молоді люди з надзвичайними розумовими здібностями, широким обсягом знань, інтересом до науки, оптимізмом і витривалістю стосовно процесу поширення інновацій у суспільстві.

Гуманістичність знання є також одним з постулатів Болонського процесу. І суть цього постулату якнайкраще сформулював у свій час Вільгельм фон Гумбольдт: «Якщо людина на смертному одрі зможе про себе сказати, що охопила стільки світу, скільки могла, і перетворила це знання на свою людяність, то така людина виконала своє завдання на землі. ... і це глупство витратити своє життя на досягнення мети, яка не стала твоєю» [2, с. 294].

Великий німецький філософ Фіхте сформулював сенс існування університету як «школи мистецтва наукового застосування розуму» [1, с. 8]. А Гумбольдт за свідомством Ленцена [3, с. 69], поглибив це визначення, він говорить про застосування розуму, «яке йде на користь освіти всього людства».

З метою втілення цих принципів у навчальний процес у низці європейських університетів запропоновано так звану «*Studium Generale*», яка однак не отримала визнання у студентів. З цією ж метою пропонується один підготовчий рік після гімназії перед навчанням у вищій школі в Німеччині, при університеті, який став уже обов'язковим для іноземних студентів і називається «*Studienkolleg*» (Штудієнколлег). Цілий семестр з двох семестрів іноземні студенти готуються до навчання в німецькому університеті, яке побудовано на наукових засадах, щоб при звичаїтися до отримання наукового знання як в аудиторії, так і в бібліотеці й Інтернеті.

Які ж позиції пропонуються на сьогодні після 15 років Болонського процесу:

1. Стала розбудова університетської науки.
2. Знання потрібно орієнтувати на вирішення проблем суспільства. (в методиці викладання – це проблемне навчання).
3. Вища школа покликана навчити знаходити рішення, і ці рішення мають утілювати інновативність, яка досягається завдяки самостійному мисленню, сформованому під час навчання.
4. Обов'язковою складовою процесу навчання є участь студентів у викладанні (доповіді, презентації, проведення проектної роботи і звіт про неї, підготовка фрагментів лекцій, де презентуються узагальнення теоретичної частини бакалаврської або магістерської роботи і т.д.).
5. Університет має навчити студентів дбати про стає майбутнє людства, щоб не брати від світу більше, ніж можеш віддати.

На цій загальній платформі, сформованій на сьогодні, має бути побудоване отримання фахового знання у вищій школі. У нашому випадку – це знання учителя/викладача іноземної мови. При цьому потрібно орієнтуватися на засадничі закони «Закон про вищу освіту», «Закон про загальну середню освіту», «Закон про освіту», тому що ми готуємо учителів насамперед для школи, але й інші напрямки навчання іноземної мови: філологічний, перекладацький також включають спеціальність учителя/викладача як другу або третю спеціальність.

На відміну від Німеччини, в Україні майбутній учитель іноземної мови може отримати кваліфікаційний рівень бакалавра і викладати в школі. У Німеччині всі учителі мають бути тільки магістрами. Якщо ж іноземна мова пропонується як друга спеціальність, то студенти можуть стати вчителем тільки згідно з кваліфікаційним рівнем магістра або спеціаліста.

У нашій державі статус першої іноземної мови закріплено, як відомо, за англійською мовою. Німецька, французька та іспанська/італійська виборюють друге місце, тобто є другою іноземною мовою. Ці мови ще вивчаються у вищих навчальних закладах як перша спеціальність насамперед на філологічних і перекладацьких кафедрах. Але типовою в останні роки стала ситуація, коли серед вступників набирається тільки одна група із знаннями німецької/французької мови, усі інші студенти починають вчити, напр. німецьку мову, як правило, з алфавіту. За матеріалами Міністерства освіти і науки України, школярі мають знати іноземну мову по закінченню школи на рівні B1, а вища школа має вивести їх знання на рівень B2/C1. А в Європейських університетах цей рівень вважається початковим, якщо починати там навчання. Тобто, українські студенти, які хочуть отримати німецький диплом про вищу освіту в Німеччині, Австрії або Швейцарії мають до початку навчання за кордоном мати рівень B2/C1, і з цим рівнем вони отримують навчання німецькою мовою у межах підготовки вчителя німецької як іноземної, тобто усі теоретичні курси читаються далі німецькою мовою. А рівень володіння німецькою мовою відповідає на завершення навчання рівню C2, тобто прирівнюється до знань носія мови.

Ще більше вимог виставляють європейські університети до майбутніх філологів-германістів. Переліки авторів та їх творів, які мають прочитати майбутні філологи-германісти, займають в середньому 60 друкованих сторінок. У Програмі підготовки українських філологів-германістів взагалі немає курсу німецької літератури, а є тільки курс всесвітньої літератури, у межах якого розглядається творчість 8-10 німецьких письменників, частково і тих, творчість яких вивчалась у курсі зарубіжної літератури в школі. Художні твори в оригіналі вже майже ніхто не читає, тому що німецька, французька, іспанська мови вивчаються тепер, виходячи з нульових знань студентів до навчання в університеті. Різниця між рівнем знань випускника європейського університету і українського за цими спеціальностями разюча.

Зараз завдяки новому Закону про вищу освіту надана автономія університетам. І університети самі вирішують, яку якість освіти вони мають надати своїм студентам з переліку спеціальностей, затверджених Міністерством освіти і науки України. Але реальні години на вивчення іноземної мови скорочуються і дійшли до межі, коли вступає в дію закон переходу кількості в якість. За певною межею кількості якість практично неможлива. І система освіти України, і підготовка майбутніх вчителів іноземної мови зокрема, на превеликий жаль подолали цю межу. Якісно

підготованого фахівця, який би відповідав європейським стандартам освіти, вже не підготувати в Україні, кількість годин, яку університети пропонують на вивчення іноземних мов, не залишає такої можливості.

Реформа вищої школи стосовно викладання іноземних мов відбувається еkleктично. З європейського досвіду береться тільки скорочення годин на викладання іноземних мов за Програмою і повністю ігнорується факт існування мовних центрів у структурі європейських університетів, у яких студенти, так би мовити, з нуля починають вивчення певної мови задля досягнення конкретної мети: пройти виробничу практику, напр. у Африці і для цього вивчити мову певної африканської країни з метою здійснення збору матеріалів для магістерської або дисертаційної роботи. Таких цілей може бути досить багато. Мовні центри німецьких університетів дають безкоштовно знання від 30 до 40 а то й більше іноземних мов своїм студентам як для досягнення другої або третьої спеціальності, так і для покращення знань з основної спеціальності, але й для того, щоб успішно пройти всі види практик за кордоном.

Розуміння балансу між кількістю кредитів і відповідно годин на тиждень для оволодіння іноземною мовою у Віденському університеті має свій вияв у 6 годинах аудиторних занять, крім цього студенти мають чудову університетську бібліотеку, якою можуть вільно користуватися протягом усього навчання і в літній канікулярний та зимовий канікулярний період також, щоб мати змогу успішно підготуватися до аудиторних занять. Деканати настійливо рекомендують студентам, які вивчають іноземні мови як спеціальність повчитися щонайменше один семестр в університеті країни, мову якої студент вивчає. З метою фінансування такого навчання в країні існує ціла мережа фондів, які спонсорують навчання австрійських студентів за кордоном завдяки грантам.

Розуміння балансу між кількістю кредитів і кількістю годин на вивчення іноземної мови як другої спеціальності в українських університетах бажає бути кращим. Майбутні вчителі іноземної мови, які вивчають цей фах як другу спеціальність, мають у першому семестрі 4 години аудиторних занять, а у всіх наступних по 2 години на тиждень. При цьому ніяких мовних практик за кордоном взагалі не планується.

Якщо в європейських університетах читаються лекції з історії напр. німецької літератури, теорфонетики, теорграматики, історії мови, лексикології, стилістики, риторики, всесвітньої літератури й проводять семінарські заняття до них іноземною мовою, наразі німецькою, то в нашій програмі підготовки вчителя іноземних мов цього всього взагалі немає.

Головний педагогічний університет України – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова ніби і пропонує вивчення іноземної мови як другої спеціальності, що є досить прогресивним кроком, тому що 52% батьків в Україні бажають, щоб другою іноземною мовою у школі вивчалась німецька мова, а відповідної кількості вчителів для

здійснення цього виклику суспільства в Україні немає, але пропонує студентам таку кількість аудиторних занять з іноземної мови – 2 години на тиждень, що вивчити іноземну мову як фах за цієї кількості годин практично неможливо. Будь-які курси іноземної мови пропонують своїм слухачам як мінімум 6 годин аудиторних занять – це означає: тричі на тиждень.

Згідно з новим навчальним планом друга іноземна мова входить до переліку дисциплін за вибором навчального закладу і отримує 28-30 кредитів (це 900 годин, проте лише 300 з них є аудиторними). Така кількість годин унеможливорює досягнення студентами рівня B1-B2 на кінець бакалаврату. Найкращі курси з німецької мови в Україні – курси Гете-Інституту, який є німецьким культурним центром, а не вищим навчальним закладом, пропонують бажаючим вивчати німецьку мову протягом 900 аудиторних годин, щоб досягти рівня B2-C1 і почати навчання у вузах Німеччини на ступінь бакалавра. ТестДаФ-Інститут (м. Бохум, Німеччина) рекомендує бажаючим здати екзамєн ТестДаФ - обов'язковий екзамєн з німецької мови для іноземців з метою вступу до вищих навчальних закладів Німеччини - не менше 1000 аудиторних занять з німецької мови, щоб підготуватись до цього екзамєну.

Як висновок з усього, викладеного вище, пропонуємо використовувати статус автономії вузів віднайти достойну кількість кредитів і годин на вивчення іноземних мов як це роблять університети в Європі, але деякий перерозподіл кредитів і предметів необхідно зробити й на рівні МОН, тобто на загальнодержавному рівні. При цьому скористатись основними положеннями Резолюції ГО «Європейська освіта і наука в Україні», які були напрацьовані під час круглого столу цієї організації від 13 травня 2015 р.

Міністерство освіти і науки України називає як захід реформування вищої школи у розділі обов'язкових дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки такі предмети, як українська мова, історія України, історія української культури, філософія і рекомендує на їх вивчення 12 кредитів. До обов'язкових дисциплін природничо-наукової підготовки належать основи екології, інформаційні технології і безпека життєдіяльності та основи охорони праці (всього 8 кредитів).

Пропонуємо не повторювати у вузі на непрофільних спеціальностях курси історії України (3 кредити) та безпеки життєдіяльності (3 кредити), оскільки вони є складовими шкільної програми, і для вступу до вузу абітурієнти мають підтвердити свої знання з історії України під час здачі ДПА або ЗНО. Дублювання цих курсів у вузі забирає години фахової підготовки майбутнього спеціаліста.

Пропонуємо замість курсу української мови (це обов'язковий екзамєн ЗНО) увести курс *наукового стилю української мови* (за професійним спрямуванням) – 3 кредити, щоб підготувати студентів до написання рефератів, курсових, бакалаврських і магістерських робіт.

Уважаємо за можливе зменшити на 1 кредит рекомендований час на вивчення історії української культури та інформаційних технологій, оскільки ці дисципліни належать до загальноосвітніх і також вивчаються школярами у школі. Рекомендуємо навчати історії української культури на мовних факультетах виключно на основі міжкультурного підходу, у порівнянні з культурою тих країн, мови яких студенти вивчають. Курс ІТ повинен мати також професійне спрямування, наприклад, для майбутніх вчителів іноземної мови це може бути розробка тестових завдань або навчальних програм з іноземної мови.

Курс «основи екології» (2 кредити) ніде в Європі не викладається як окремий курс. На природничих факультетах університетів, напр. Німеччини, вивчення екологічної складової інтегровано у вивчення кожної природничої дисципліни, наприклад вплив шкідливих хімічних сполук на екологію міста або регіону чи всієї країни – у курсі хімії. У курсі фізики наголошується на згубному впливі на довкілля шуму від механічних пристроїв і т.д. На факультеті іноземних мов цей курс можливо трансформувати в курс «екології навчальної діяльності студента», який допомагав би студенту адаптуватися до навчання у вузі, стати успішним у оволодінні ІМ. *Таким чином можна вивільнити мінімум 8 кредитів з обов'язкових дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки і передати їх у частину обов'язкових дисциплін фахової підготовки.*

Серед обов'язкових дисциплін фахової підготовки філологів і вчителів іноземної мови є курс зарубіжної літератури від 10 кредитів і більше (залежно від вузу) і зовсім немає курсу профільної літератури країни, мову якої вивчають, пропонуємо частину кредитів з курсу зарубіжної літератури віддати на вивчення профільної літератури іноземною мовою.

Уважаємо, що нормативна частина нового навчального плану повинна відображати саме потреби фахової підготовки, а друга частина – вибіркова – належати не фаховим дисциплінам.

Розробка нових навчальних планів повинна відбуватись на засадах колегіальності та діалогу з усіма ланками викладацького корпусу. Необхідно також перевести навчальні плани на посеместрове планування з річного, тому що відповідно до вимог Болонського процесу, ми не можемо залишити студентів з недостатнім рівнем знань на повторний курс наступного семестру, вони мають чекати до початку наступного навчального року, щоб повторити курс, який пропонується восени.

Література

1. Fichte J. G. Deducierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höheren Lehranstalt // Eduard Spranger (Hrsg.): Fichte, Schleiermacher, Steffens – über das Wesen der Universität, Leipzig 1910. – S. 1-104.
2. Humboldt W. v. zit. nach Schelsky H. Einsamkeit und Freiheit. Idee und Gestalt der deutschen Universität und ihrer Reformen. – Reinbek: Rowohlt 1963. – 342 S.
3. Lenzen D. Bildung statt Bologna! – Berlin: Ullstein, 2014. – 109 S.
4. Segebrecht W. Was sollen Germanisten lesen?: Ein Vorschlag. – Berlin: Erich Schmidt, 1994. – 76 S.